

УДК 78.471;78.15

Любомира Ластовецька, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КОНЦЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА

У статті розглянуто окремі аспекти психологічної підготовки хорового диригента до виступу на концертній естраді. Виявлено, що загалом існує певна система критеріїв, відповідно до якої можна сформулювати позитивну психологічну установку, відображену головним чином у відповідній налаштованості психо-емоційного стану. Проведено аналіз помилкових та правильних психологічних установок, який свідчить, що існують варіативні тлумачення сутності цього поняття. Педагогам слід звернути прискіпливу увагу на питання підготовки майбутніх хорових диригентів до концертної діяльності.

Ключові слова: диригент, концертний виступ, виконання, психологічна установка, самоконтроль.
Літ. 6.

Любомира Ластовецкая, доцент кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ КОНЦЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХОРОВОГО ДИРИЖЕРА

В статье рассмотрены отдельные аспекты психологической подготовки хорового дирижера к выступлению на концертной эстраде. Выведено, что в целом существует определенная система критериев, в соответствии с которой можно сформировать позитивную психологическую установку, отображенную главным образом в соответствующей настроенности психо-эмоционального состояния. Проведен анализ ошибочных и правильных психологических установок, который свидетельствует, что существуют вариативные толкования сущности этого понятия. Педагогам следует обратить особое внимание на вопрос подготовки будущих хоровых дирижеров к концертной деятельности.

Ключевые слова: дирижер, концертное выступление, выполнение, психологическая установка, самоконтроль.

Lyubomyra Lastovetska, Associate Professor of the Musical Education and Conducting Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE PSYCHOLOGICAL PRECONDITIONS OF CONCERT ACTIVITY OF CHORAL CONDUCTOR

The article considers the conceptual and categorical aspects of psychological preparation of choral conductor to the performance on the concert stage. It reveals the existence of a system of criteria according to which, it is possible to form the positive psychological setting that is represented mainly in the the appropriate disposition of the psycho and emotional condition. The article presents the analysis of erroneous and correct psychological settings, that indicates the existance of variant interpretations of essence of this concept. Teachers should pay special attention on a question of preparation of future choral conductors to the concert activity.

Keywords: a conductor, concert performance, an execution, a psychological setting, self-control.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Майже усіх диригентів, до яких би типів темпераменту вони не належали, об'єднує одна проблема, особливо на початку творчої діяльності, а саме – концертне хвилювання, страх перед сценічним виступом. Природно, що схвилюваність, “піднесеність” перед виступом і під час нього є не тільки закономірною, але й бажаною, корисною, позаяк вона позбавляє виконання “буденності”, сприяє виникненню артистичного збудження. Переконані, що

вирішення даного питання потрібне як наукове, з боку дослідників, так і практичне, за допомогою порад та рекомендацій досвідчених педагогів-наставників, чи, в окремих випадках, навіть тренерів з психологічного самоконтролю. Особливо актуальним дане питання видається на початковому етапі навчання хорових диригентів, коли відбувається процес їх підготовки до професійної диригентської діяльності, адже від їх психологічної установки та емоційно-вольового стану загалом часто залежить успіх концертного виступу в цілому. У наведених вище аспектах і полягає актуальність пропонованої розвідки.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематика розвідки знаходиться у сфері міждисциплінарних досліджень, оскільки знаходиться на межі психології, музичної психології та хорознавства. Тому в її фокусі – праці з *психологічної установки* (Ш. Надірашвілі, Д. Узнадзе [4]), *педагогічної психології* (Л. Бурлачук, Л. Виготський, О. Власова, Г. Костюк, А. Палій, К. Роджерс, О. Рудницька, М. Савчин, В. Яблонко, Г. Падалка), *психології музично-виконавської діяльності* (Ю. Цагареллі [5], О. Костюк, В. Медушевський, Б. Теплов, Є. Назайкінський, В. Петрушин, В. Роменець), *хорознавства* (М. Колесса, А. Лашенко, М. Малько, Л. Ержемський [2], Л. Гінзбург, І. Мусін, Л. Безбородова, Г. Голик [1], Р. Кофман [3], П. Шеметов [6]). Однак, враховуючи перелічені вище праці, автор пропонованої розвідки при науковій постановці проблеми відштовхувався, головню, від власного педагогічного та практичного досвіду.

Формування мети статті (постановка завдання). Мета статті – простежити етапи підготовки хорового диригента до концертного виступу, проаналізувати його психологічні установки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-який сценічний виступ передбачає встановлення творчих контактів і комунікацій між артистом і глядачем, обмін інформацією, в даному випадку музичною, взаємовплив, а тому вимагає певних психологічних дій. Кожен музикант, де факто, повинен знати особисті психологічні характеристики під час творчого акту, щоб “володіти ситуацією” та за будь-яких умов не втратити самоконтроль.

Концертне виконання потребує максимальної витрати нервово-психічної енергії та значного напруження волі та уваги диригента, що, однак, має бути непомітним та не виражатися у напрузі обличчя та корпусу, і, особливо, позначатися на м'язовому тонусі. Витрати енергії слід розподілити таким чином, щоб її вистачило на цілу концертну програму. Важливе місце в психологічній готовності диригента має самоаналіз власного передконцертного стану.

Час до виходу диригента на сцену та встановленням у залі цілковитої тиші повинен бути використаним для того, щоб він ще раз подумав про характер твору, психологічно підготувався і дав собі правильну установку, створив необхідну емоційну та м'язеву настроєність.

Кожний диригент виробляє особисту манеру виходу на естраду. Найкраще, коли у ній поєднуються енергія та витримка, скромність та почуття власної гідності. Деякі мистці, вийшовши на естраду, занадто довго шукають собі зручне місце, або ж починають робити різні зайві рухи руками, розтирати їх тощо, або ж роблять недолугу міміку, недоречно посміхаються і т.п. У цьому відсутній будь-який сенс, оскільки розсіюється увага як аудиторії, так і втрачається самоконтроль. Натомість, диригентові слід дотримуватися хороших манер поведінки на сцені, попередньо звернути особливу увагу на власний зовнішній вигляд, продумати концертний костюм, зачіску, поставу, вихід на сцену і зі сцени тощо. Всі перелічені деталі відіграють важливу функцію для психологічного контакту і довіри хористів до диригента, успіху виконавської і слухацької співтворчості.

На початку виступу диригентові слід особливо звернути увагу на взяття відповідного темпу твору одразу з першої фрази. Йому слід не піддатись сценічному хвилюванню, в результаті якого найчастіше втрачається самоконтроль, увага над логікою музичного розвитку, інколи з'являється невинуватна емоційність, яка приводить до пришвидшення темпу.

Існує такий вид психологічного збудження, як “хвилювання – паніка”. Під його впливом часто втрачається нанивець майже уся попередня робота підготовки над твором чи програмою загалом, оскільки на сцені диригент настільки розгублюється, що може взяти інший темп, забути слова, інколи у нього навіть починають трястися верхні чи нижні кінцівки, посилюється потовиділення. У такому випадку диригент втрачає самоконтроль, його “несе”, відбувається м'язеве затискання.

В день виступу диригентові рекомендується берегти свою енергію, не витратити занадто багато часу на розмови. Деякі виконавці подумки повторюють твори (чи уривки з опер), які виконуватимуть на концерті. Доведено, що у день концерту корисно обдумувати з нотами в руках деталі творів, виставляючи смислові акценти, при цьому також відбувається активізація внутрішнього слуху. Щоправда, це не повинно перетворюватись у боязливе “вишукування” найбільш складних моментів.

Необхідним компонентом творчої активності диригента є наявність витримки та самоконтролю. Основними складовими артистичного самоконтролю будь-якого виконавця, в тому числі, й хорового диригента, є: - контроль музичної логіки виконуваного твору,

якості та цілісності звучання; - регулювання темпу, а перед початком виступу – вибір оптимального для характеру твору темпу; - керування власним емоційним тонусом, зокрема – збереженням емоційної гнучкості; - відповідна міра нюансів та динамічних акцентів; - ритмічна витримка, яка включає і збереження потрібної ритмічної пульсації без надмірних прискорень та заповільнень.

Увага диригента під час виконання твору завжди спрямовується як вперед, до складних у виконавському відношенні місць, так і назад, коли побіжно відбувається аналіз що вдалось, а що – не зовсім. При цьому увага може бути як вузькою, коли відбувається сприйняття поточної інтонації, так і широкою, тоді подумки передбачається зміст наступної музичної побудови.

Термін “установка” ввів грузинський психолог Дмитро Узнадзе (1886 – 1950) і визначив її як “цілісний динамічний стан суб’єкта, готовність до певної активності, стан, що обумовлюється двома факторами: потребою суб’єкта і відповідною об’єктивною ситуацією” [4, 87]. Ось декілька загальнопоширених *помилкових психологічних установок* у диригентів-початківців: “Якщо я буду хвилюватися під час виступу, то я розгублюся і втрачу самоконтроль над собою”; “Я буду задоволений, якщо хоч як-небудь продирижую”; “Головне, щоб не розгубитись, не дивитись у очі хористам”; “Якось продирижую, аби чимшвидше завершити” тощо.

На противагу, *правильними психологічними установками* є наступні: “Якщо я не буду хвилюватися, у мене неодмінно все вийде”; “Я повинен зробити усе можливе, щоб концертний виступ був кращим, ніж на останній репетиції”; “Я зобов’язаний зосередитися на інтерпретованій музиці, щоб якомога краще та переконливіше донести її до слухачів”; “Якщо я буду хвилюватися, то це обов’язково відчують і хористи, в такому випадку я можу втратити контроль над ситуацією”; “У мене не виникне жодної думки про те, що я можу щось забути чи переплутати, втратити контроль над собою під час концертного виступу” і т.д.

Особливої психологічної підготовки до концертного виступу потребують диригенти, які рідко виступають на сцені. Досвідчені професіонали, можливо, потребують її не такою значною мірою. Велике значення для ще не досвідчених диригентів мають домашні контрольні повторення творів (їх диригування та проспівування) перед увяними слухачами в увяній естрадній обстановці. Якщо це робиться часто, то різниця між домашнім та естрадним

самопочуттям і виконанням у диригента може певною мірою знівелюватися.

Переконані, що центральною установкою як виконавців, так і слухачів при сприйнятті музики є установка на творчість як конструювання ідеальної дійсності, наділеної унікальністю та специфічністю. Роль попередньої психологічної установки диригента важко переоцінити, часто від неї залежить успіх виступу в цілому. Для нього психологічний стан відіграє іншу роль, порівняно з інструменталістами, в яких він не впливає на його інструмент. В той же час, роздратованість диригента неодмінно проявиться на його мануальній техніці, жестикуляції, міміці, у такому випадку його психологічний стан може негативно позначитись на виконанні.

Навики виступів на концертній естраді виробляються протягом тривалої практики, яка в даному випадку виступає, мабуть, найкращим вчителем. Адже тільки на сцені, в результаті тривалої практики можна навчитися вільно триматись перед слухачами, перевтілюватись в образ твору, зберігати творчий спокій, контроль та водночас напрацювати потрібне для естради почуття технічної та художньої міри. Диригенти-початківці ці знання повинні отримати від більш досвідчених педагогів, які мали б поділитись власними “ключами” до досягнення психологічної рівноваги. Переконані, що лише після багатьох виступів диригент може встановити індивідуальні критерії готовності окремого твору чи програми в цілому та знайти найкращі форми роботи при підготовці виступу.

Але як же реально можна боротися диригентові з “панічним” хвилюванням? Гадається, що йому слід спрямувати усі зусилля на те, щоб не концентруватись на почутті страху, а щоб максимально контролювати власні емоції, хвилювання, сконцентруватись на виконуваній у даний час композиції та на суто мистецьких завданнях для її максимально переконливої творчої реалізації. Таким чином, зосередженість на інтерпретованому творі – ось найкращий спосіб уникнення “хвилювання – паніки”, поява якого виступає ознакою недостатньої сконцентрованості диригента. Наступним дієвим рецептом подолання концертного хвилювання є постійні виступи на сцені. Для цього слід намагатися, особливо диригенту-початківцю, часто виступати на концертній естраді, щоб виробити почуття сценічного самоконтролю. Впевненість на сцені диригента залежить також і від уміння швидко пристосовуватись до особливостей акустики того чи іншого концертного залу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. “Професія хорового диригента вимагає довготривалої творчої роботи, і шлях до геніальності тернистий і багаторічний, бо вимагає не тільки природної музичної обдарованості, але і вміння бути психологом, керівником, педагогом і мати життєвий і музичний досвід” [1, 7].

Відповідальність за творчу поведінку в умовах сценічного виступу потребує його особливої психологічної підготовки, що виступає також запорукою ефективної реалізації виконавського задуму інтерпретованої музики. У день виступу у більшості музикантів, навіть найбільш досвідчених, виникає так-зване “передконцертне хвилювання”. Успішний концертний виступ залежить, насамперед, від правильно спланованої та реалізованої передконцертної роботи. Одним з показників як художньої, так і технічної готовності диригента до виступу є стан, коли диригент під час концерту відчуває творче піднесення та задоволення від інтерпретованого твору.

Виконання може вважатися художньо зрілим лише за наявності емоційно-логічної нерозривності, коли у жодному місці твору не губиться “нитка музичного розвитку”. Важливо, щоб в процесі співу диригент не лише контролював себе, а й водночас бачив й інтуїтивно відчував кожного хориста, його психологічно-емоційний стан. Таким чином, цілеспрямована психологічна підготовка диригента до концертного виступу має надзвичайно важливе значення, адже, з одного боку, він повинен бути емоційно натхненним,

перебувати в тому чи іншому образі, щоб його почуття через жести і міміку були зрозумілі хористам, а з іншого, – диригент не має права відключити раціональний компонент та втратити самоконтроль всупереч надмірному нервовому збудженню. Значною мірою успіх виконання залежить і від манери та особистої харизми диригента. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають в аналізі психологічно-емоційного передконцертного стану оперно-симфонічних диригентів.

1. Голик Г.Г. Психологія диригентсько-хорової діяльності: [Монографія] / Г.Г. Голик. – Дрогобич: Вимір, 2000. – 108 с.

2. Ержемский Г.Л. Психология дирижирования: Некоторые вопросы исполнительства и творческого взаимодействия дирижера с музыкальным коллективом: [Монография] / Г.Л. Ержемский. – М.: Музыка, 1988. – 80 с.

3. Кофман Р.І. Виховання диригента: психологічні особливості / Р.І. Кофман. – К.: Музична Україна, 1986. – 40 с.

4. Узнадзе Д.Н. Установка у человека. Проблема объективизации: [Текст] / Д.Н. Узнадзе // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб: Питер, 2001. – С. 87 – 91.

5. Цагарелли Ю.А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: [Учеб. пособие] / Ю.А. Цагарелли. – СПб.: Изд-во “Композитор Санкт-Петербург”, 2008. – 368 с.

6. Шеметов П. Школа концертно-дирижерского искусства: [Монография] / П. Шеметов. – Харьков: Лівий берег, 2004. – 302 с.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2016

“Музика – могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток”.

*Василь Сухомлинський
педагог, публіцист, письменник, поет*

“Наші концерти – це більше ніж нові враження, цікаве спілкування або свято. Ми – це стиль життя, ми і є музика. Ми – це втеча від реальності”.

*Джаред Лето
американський актор і музикант*

